

УДК 338.48 (477)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.3.85>

Андрій Нагірняк*

УКРАЇНСЬКИЙ ТУРИЗМ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація: У статті досліджено проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та виявлено основні перешкоди, що зумовили відставання туристичної галузі від світових стандартів. Показано, що основною проблемою функціонування ринку туристичних послуг в Україні – є складна соціально-економічна ситуація та воєнний конфлікт на території держави. Вказано, що збалансована та стимулююча державна політика повинна сприяти створенню належних умов, які залучатимуть вітчизняні та іноземні інвестиції у розвиток регіонів, формуватимуть сприятливі умови для бізнесу, розвиватимуть відповідну туристичну інфраструктуру, створюватимуть нові робочі місця та розвиватимуть нові туристично-рекреаційні послуги.

Ключові слова: туризм, туристичні послуги, туристичний потенціал, перспективи, туристичний сектор економіки, державна політика

Однією з найбільш прогресуючих і високоприбуткових галузей господарювання є туристична галузь. Туризм у сучасних умовах розглядається як один із перспективних напрямків соціально-економічного розвитку країни.

На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом прибутку¹. Туристична галузь генерує приблизно 10-11% ВВП країн світу.

За кількістю працівників туристична індустрія стала однією з найбільших у світі – в ній зайнято понад 260 млн. осіб, тобто кожний 10-й працюючий. Прибуток з туристичних подорожей у світовому масштабі становить понад 500 млрд. доларів США щорічно. Найбільші прибутки отримують країни Західної Європи та США².

Історіографія даного дослідження представлена працями таких вітчизняних авторів як: В.Ф. Семенов³, В.В. Абрамов, М.В. Тонокошкур⁴, Л.В. Марценюк⁵, О.О. Любіцева⁶ й інші.

* Нагірняк Андрій Ярославович – кандидат історичних наук, доцент кафедри Історії, музеєзнавства і культурної спадщини Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1269-1868>; e-mail: Nagirniak1@ukr.net

¹ Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні // Економіка: реалії часу. 2017. № 6 (34). С. 9.

² Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці, 2003. 300 с.

³ Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму: навчальний посібник. Одеса, 2012. 340 с.

⁴ Абрамов В.В., Тонокошкур М.В. Історія туризму: підручник. Харків: ХНАМГ, 2010. 294 с.

⁵ Марценюк Л.В. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні // Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2015. № 3. С. 76-82.

⁶ Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес. 2002. 436 с.

Незважаючи на значну кількість праць, все ж існує низка невирішених проблем, що стримують розвиток українського туризму та які не знайшли повного відображення у попередніх дослідженнях.

Метою даного дослідження є спроба виявлення й актуалізації уваги на основних проблемах і перспективі розвитку туристичної галузі в Україні.

Перш за все, слід наголосити на тому, що відповідно до ст. 6 Закону України «Про туризм» держава оголошує туризм одним з головних напрямів економічно-культурного розвитку та забезпечує підтримку туристичній діяльності.

Слід підкреслити, що єдиного трактування поняття «туризм» не існує. Таким чином, згідно із Законом, туризм – це тимчасовий віїзд особи з місця проживання з оздоровчою, освітньою, пізнавальною, професійною, діловою чи іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа відїздить⁷.

Досліджуючи етимологію терміну «туризм», є всі підстави погодитись з висновками дослідниці О.А. Беспалої, про те, що найбільш ґрунтовне визначення даного поняття наводить український дослідник В.Ф. Кифяк: «туризм – це вид економічної діяльності, що спрямований на задоволення власних потреб споживачів, які у вільний час тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання з якоюсь метою»⁸. Серед більшості авторів лише В.Ф. Кифяк визначає туризм, як вид економічної діяльності, яка, у свою чергу, означає факт отримання прибутку під час туристичної подорожі⁹.

Останніми роками ми спостерігаємо період бурхливого розвитку туристичного бізнесу як у світі у цілому, так і в Україні зокрема. Сьогодні в Україні порівняно з 2000 р. обсяг надання туристичних послуг зріс на 122%, кількість громадян України, які виїхали за кордон, збільшилась на 30%, кількість іноземних подорожуючих, що відвідали нашу країну, становить 360% порівняно з базовим роком. Розвиток туризму в Україні суттєво впливає на такі галузі економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, товари народного вжитку, і є одним із найперспективніших напрямів економічної перебудови, яка, в свою чергу, підтримує національні традиції, стимулює розвиток ремесел, відродження рецептів приготування цікавих та смачних страв, вимагає збереження та дбайливого ставлення до природи та створення вигідних соціальних умов для її функціонування¹⁰.

Є всі передумови для розвитку туристичного сектору в Україні. Маючи вигідне геополітичне розташування, Україна має значний рекреаційний потенціал: сприятливі кліматичні умови, різноманітний рельєф, транспортна мережа, культурна спадщина. У цьому контексті Україна є багатою країною, яка межує з Чорним та Азовським морями, гірськими вершинами Карпат і степовими районами, заселеними дикими птахами та тваринами¹¹.

⁷ Закон України «Про туризм» // База даних «Законодавство України» / ВР України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>

⁸ Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні... С. 10.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ангелко І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні // Український соціум. 2014. № 2. С. 71.

¹¹ Маковей Ю.П. Проблеми та перспективи розвитку туристичної сфери в Україні // Демократичне врядування. 2015. № 15. URL. http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_11

Крім того, в Україні дедалі частіше розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів¹².

Незважаючи на величезний потенціал, використовується лише незначна частина туристичних резервів України. Існують серйозні проблеми, які заважають розвитку туристичної галузі та вимагають швидкого вирішення. В Україні функціонує 1,2 тис. готельних підприємств і лише 155 готелів, що відповідають міжнародним стандартам, у тому числі 5 п'ятизіркових, 31 – чотиризіркових, 76 – тризіркових, 43 – двозіркових, решта – 926 підприємств мають сертифікат на відповідність вимогам безпеки. Однак рівень і спектр послуг часто не відповідає кількості цих «зірок». Зате ціна готельних номерів України значно завищена порівняно із середньоєвропейською¹³. В Україні туристичний бізнес не має податкових пільг, що мають інші країни, які змогли підняти галузь.

На тлі світового туризму, який набирає обертів фантастично швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. Сьогодні громадяни України є своєрідними інвесторами у зарубіжні країни¹⁴.

Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму (Travel and Tourism Competitiveness Index) також свідчить про те, що в Україні недостатньо використовується туристичний потенціал. Рейтинг цього індексу базується на близько 80 показниках, які згруповані у 14 компонентів. Ці компоненти, у свою чергу, формують 3 субіндекси: нормативне середовище у туристичному секторі, довкілля та інфраструктура для бізнесу, а також людські, культурні та природні запаси у туристичному секторі. У цілому, за даним індексом, у 2013 р. Україна отримала 4 бали із 7 можливих і посіла 76 місце (найвище місце, яке Україна посіла при обчисленні Індексу) серед 140 країн¹⁵.

Аналіз сучасного стану туристичного сектору в Україні дозволяє не лише оцінити в реальному часі його конкурентоспроможність на міжнародному рівні, а й виявити ключові проблеми які перешкоджають реалізації існуючого туристичного потенціалу країни у повному обсязі. Перш за все, однією з проблем функціонування ринку туристичних послуг в Україні є складна соціально-економічна ситуація та військовий конфлікт у країні. Саме через це іноземні туристи не мають бажання відвідувати Україну і віддають перевагу іншим країнам¹⁶.

Наступна проблема – туристична інфраструктура. Сьогодні переважна більшість туристичних закладів країни це великі комплекси, побудовані за часів СРСР. Існує понад 4,5 тис. таких закладів, які можуть прийняти та розмістити більше 620 тис. відпочиваючих. Але залишається проблема низького рівня комфорту та недотримання сучасних стандартів якості. Багато санаторіїв морально та фізично застаріли та мають низьку конкурентоспроможність, щорічно ними користується лише 7,5% від загальної кількості

¹² Шамара І.М., Азарова К.І. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку туристичних послуг України // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2018. Вип. 8. С. 197.

¹³ Стойка С.О. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні в умовах економічної нестабільності // Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 21. С. 87.

¹⁴ Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні... С. 13.

¹⁵ Ангелко І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні... С. 74.

¹⁶ Шамара І.М., Азарова К.І. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку... С. 200.

іноземних відвідувачів України. Їх середньорічне навантаження не перевищує 40%. Більшість коштів, що витрачається на будівництво та реконструкцію, є власними коштами підприємств. Внутрішні та іноземні інвестиції складають лише 35%¹⁷.

Таким чином, щоб відповідати міжнародним стандартам неабияка частина об'єктів туристичної інфраструктури вимагає суттєвих змін. Також, модернізації та перебудови потребують пам'ятки архітектури та культури. Більше того, у деяких місцевостях розвиток туристичної інфраструктури зовсім не координується з розвитком культурно-історичної спадщини. Без сумніву, існує чи мало територій з надзвичайно багатою культурно-історичною спадщиною за межами мегаполісів, але, на жаль, не мають відповідної інфраструктури¹⁸.

Більше того, приблизно 70% збережених об'єктів культурної спадщини є у край незадовільному стані та потребують реконструкції або реставрації, а також переобладнання для туристичних відвідувань. Низький рівень розвитку культурно-пізнавального туризму, спричинений занедбаним станом об'єктів культурної спадщини, не підготовленістю музейних експозицій і прилеглих територій до туристичних відвідувань, у тому числі іноземними туристами¹⁹.

Важливою проблемою залишається рівень обслуговування туристів, який напряму залежить від кваліфікованих кадрів. Незважаючи на те, що в Україні появилася значна кількість навчальних закладів, де навчають спеціалістів даної сфери, але ці спеціальності є новими, тому випускники не мають належної підготовки та практичного досвіду, тому персонал, доволі, часто не відповідає кваліфікаційним потребам світових стандартів²⁰.

Не дивлячись на старання влади у галузі розвитку туристичної сфери, все ж залишається невирішеною проблема законодавчої бази та правового регулювання, що веде за собою складність проходження митного контролю, невирішеності проблем страхового захисту іноземців на території України. Таким чином, досвід показує, що у випадку заподіяння шкоди здоров'ю іноземному туристу він, швидше за все, не зможе отримати медичну допомогу та компенсацію, оскільки переважна більшість страхових договорів не передбачає ризиків, з якими іноземний турист може зіткнутися під час відпочинку²¹.

Також має місце транспортна проблема, яка проявляється у відсутності бюджетного сегменту авіап перевезень (тобто, Lowcost перевізників), що не можна сказати про Європу, де послугами Lowcost перевізників користується велика частка туристів. Критичний стан автомобільних доріг, а також невідповідність міжнародним стандартам залізничного транспорту, також знижує привабливість автомандрівок і пересування залізничним транспортом країною²².

Основною проблемою розвитку туризму в Україні є безгосподарне та нераціональне використання природних надбань. Також важливо зазначити, що сьогодні немає зрозумілої

¹⁷ Стойка С.О. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні... С. 87.

¹⁸ Примак Т.О., Примак Д.С. Маркетингова підтримка туристичного іміджу України // Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5, Т. 3. С. 210.

¹⁹ Ibid. С. 210.

²⁰ Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні... С. 14.

²¹ Ibid. С. 14.

²² Ibid. С. 14.

стратегії розвитку індустрії туризму і його регулювання²³.

Якість туристичних послуг залишається важливим питанням. За даним показником Україна значно відстає від багатьох країн зі схожим рекреаційним і туристичним потенціалом. Як результат, значна кількість наших співвітчизників віддають пріоритет іноземним курортам на яких, фактично, за ті самі кошти отримують набагато вищий рівень сервісу та комфорту, стаючи при цьому інвесторами в економіку зарубіжних країн. Підвищення рівня якості внутрішніх туристичних послуг до європейських стандартів суттєво пришвидшило б розвиток туризму в Україні та залучило б більше охочих відпочити з України та закордону²⁴.

Складна політична ситуація, військові дії у східних регіонах країни, а також високий рівень злочинності, особливо у туристичних регіонах країни, також негативно впливають на туристичну привабливість України. Страх за своє життя та здоров'я стримує іноземців, які відвідують країни з невирішеними збройними конфліктами. Пересічний громадянин Європи, який зовсім не знайомий із соціально-політичною ситуацією в Україні, сприймає нашу країну як нову «гарячу точку» на карті світу²⁵.

Враховуючи стан довкілля, як фактору, що стримує розвиток туризму в Україні, можна констатувати, що дана проблема є двосторонньою. З однієї сторони відвідувачів стримує екологічна ситуація в нашій країні, що викликана Чорнобильською аварією 1986 р., але з іншої сторони є категорія подорожуючих, які прагнуть відвідати так звану «Зону відчуження». Розроблено спеціальні програми, що дають можливість відвідати дану територію, а туристичні компанії рекомендують індивідуальні програми та повітряні тури. Також розроблено проект створення «Чорнобильського національного парку» для збереження культурних, історичних та природних скарбів Зони²⁶.

Незважаючи на те, що Україна володіє значними ресурсами та можливостями ведення туристичного бізнесу, розширенням співробітництва у цій сфері, на жаль, цей туристичний потенціал втілюється надто повільно. В Україні все ще не існує загальної, пристосованої до ринкових умов державної політики розвитку вітчизняного туризму, посилення його економічної ефективності та пізнавальної цінності²⁷.

Стимулювання вітчизняного туризму, збільшення кількості подорожуючих із-за кордону в Україну є головною метою розвитку туристичного ринку, який сприяє наповненню золотовалютного резерву країни. Саме тому на регіональному та державному рівнях потрібно якомога більше стимулювати розвиток даної галузі.

Збалансована та стимулююча державна політика у цій галузі повинна сприяти створенню належних умов, які залучатимуть вітчизняні й іноземні інвестиції у розвиток регіонів, створюватимуть сприятливі умови для бізнесу, розвиватимуть відповідну туристичну інфраструктуру, створюватимуть нові робочі місця та розвиватимуть нові туристично-рекреаційні послуги. Безперечно, саме така політика має стати основною у формуванні державного підходу до туризму як пріоритетного напрямку, розвиток якого

²³ Шамара І.М., Азарова К.І. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку... С. 200.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні... С. 14.

²⁶ Ibid. С. 14.

²⁷ Шамара І.М., Азарова К.І. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку ринку... С. 200.

матиме позитивний вплив на соціально-економічний стан держави, стимулюватиме низку економічних галузей і слугуватиме позитивному іміджу України у світі²⁸.

Отже, існує багато проблем, які впливають на розвиток туризму в Україні. Незважаючи на це, в останні роки ми бачимо, що він постійно розвивається та вдосконалюється. Туристична галузь має надзвичайно важливе соціально-економічне значення для нашої держави, адже за рахунок доходів від туристичного бізнесу наповнюються місцевий і державний бюджети, модернізується інфраструктура та зростає добробут населення.

На жаль, туризм в Україні, на даний момент, є неконкурентоспроможний. Тому для того щоб вивести туристичний бізнес в Україні на вищий рівень, необхідно: підвищувати професійний рівень обслуговуючого персоналу, модернізувати матеріально-технічну базу до світових стандартів, запроваджувати сучасні науково-технічні досягнення і широко застосовувати рекламу. Необхідно, на національному рівні, закріпити чітку Стратегію управління розвитку туристичної галузі в Україні, яка б координувала свою діяльність з регіональними програмами, що призвело б до покращення якості надання послуг.

З впевненістю можна констатувати, що незважаючи на недостатнє інвестування туристичної галузі, незадовільний стан інфраструктури та відсутність відповідних фахівців у сфері туризму, він поступово розвивається. Туристична галузь має надзвичайно важливе значення для економіки нашої держави, а її розвиток повинен стати одним із пріоритетних завдань на найближче майбутнє.

Andrii Nagirnyak

Ukrainian tourism: problems and prospect

Abstract: The article examines the problems and prospects of tourism development in Ukraine and identifies the main obstacles that led to the lag of the tourism industry from world standards. It is shown that the main problem of functioning of the market of tourist services in Ukraine is a difficult social and economic situation and military conflict on the territory of the state. It is stated that a balanced and stimulating state policy should promote the creation of appropriate conditions that will attract domestic and foreign investment in regional development, create favorable conditions for business, develop appropriate tourism infrastructure, create new jobs and develop new tourism and recreation services.

The following results were obtained during the study: Ukraine has enough problems related to the development of the tourism industry. Inefficient use of available resources, non-compliance of the tourism industry with international standards, lack of developed infrastructure, low quality of services, lack of investment and information about hotels, sanatoriums, country tours and services provided.

According to the results of the study, the following conclusions were made: relevant and promising for Ukraine is further study of international experience in tourism management,

²⁸ Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці, 2003. 300 с.

identifying the role of the private tourism sector, addressing sustainable tourism and mechanisms to stimulate innovation and investment in tourism in the context of modern global tourism industry.

It is safe to say that despite the lack of investment in the tourism industry, the unsatisfactory state of infrastructure and the lack of relevant specialists in the field of tourism, it is gradually developing. The tourism industry is extremely important for the economy of our country, and its development should become one of the priorities for the near future.

Keywords: tourism, tourist services, tourist potential, prospects, tourist sector of economy, state policy